

Úton az Európai Unió felé – Moldova, a Keleti Partnerség éllovasa

---

Végh Zsuzsanna

A posztszovjet térség talán egyik legérdekesebb állama az apró, mindössze három és fél millió lakost számláló Moldáv Köztársaság (Moldova),¹ amely Románia és Ukrajna között, az Európai Unió (EU) határánál helyezkedik el. A kis mérete ellenére négy nagy (moldáv/román, orosz, ukrán, gagauz) és több kisebb etnikumnak is otthont adó ország 1992-ben – egy rövid polgárháború után – a Dnyeszter folyó bal partján fekvő, magát Dnyeszter Menti Moldáv Köztársaságnak² nevező, szakadár területtel is gazdagodott. Az általa el nem ismert, ellenben Oroszország által erősen támogatott, mára *de facto* államként működő területtel és annak vezetésével Moldovának két évtizede nem sikerült megoldást találnia az ebből eredő konfliktusra.

Az Európai Unió csak a 2004/2007-es nagy bővítés közeledtével kezdett nagyobb figyelmet szentelni a térségnek és így Moldovának is. A kapcsolatok fejlesztése érdekében kidolgozta az európai szomszédságpolitikát, valamint támogatásokon keresztül újabb anyagi forrásokat juttatott a posztszovjet térségbe, hogy ezzel is erősítse jelenlétét és befolyását. Moldovának ebben az időszakban kezdtek megromlani a kapcsolatai Oroszországgal, és mint a térség legszegényebb állama, örömmel fogadta az Unió érdeklődését. Az európai orientáció tehát 2003–2004 környékén jelent meg és kezdett erősödni a moldáv külpolitikai agendában, 2007-ben pedig, Románia csatlakozásával, az ország – immár közvetlen szomszédként – az EU határán találta magát.

A 2009-es év fordulópontot jelentett Moldova kül- és belpolitikájában. Ekkor indult az Unió Keleti Partnerség (KP) programja, amely az EU és a Kelet-Európa országai közötti kapcsolatok élénkítését és mélyítését tűzte ki célul. A belpolitikai élet legnagyobb változása pedig az volt, hogy közel egy évtized után kiesett a hatalomból a Vlagyimir Voronyin vezette Moldova Kommunista Pártja, és a kormányzást a hárompárti Összefogás az Európai Integrációért (*Alliance for European Integration*, AEI) nevű koalíció vette át. A 2009–2013 közötti időszakban – belpolitikai válságai ellenére – Moldova a Keleti Partnerség éllovasává, legjobb diákjává vált, és bizakodva készül a 2013 novemberében megrendezendő vilniusi KP-csúcsra. Oroszország azonban, mely változatlanul

a befolyási övezetének, úgynevezett közel-külföldjének tekinti az országot, egyre erősödő nyomást gyakorol a kisinyovi kormányzatra – mind közvetlenül, kereskedelmi embargók formájában, mind közvetetten, a Dnyeszter-melléken keresztül.

Ezek fényében joggal merül fel a kérdés: hol tart ma Moldova? Milyen fejlődésen ment keresztül a Szovjetunió széthullását követően és főként az elmúlt néhány évben? Ennek megfelelően *jelen tanulmány célja, hogy a vilniusi csúcs előtt áttekintést adjon a térség iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönség számára Moldova jelenlegi helyzetéről, illetve az ország külkapcsolatainak közelmúltbeli alakulásáról. Arra keressük a választ, hogy hogyan, milyen körülmények között vált Moldova a Keleti Partnerség éllovasává, milyen eredményeket fed ez pontosan, és vajon képes-e megőrizni kiemelt pozícióját az Európai Unió keleti szomszédai között.*

A kérdések megválaszolása érdekében a tanulmány először felvázolja az 1990-es és 2000-es évek külpolitikai prioritásainak változásait, illetve azok alapvető, a történelemben gyökerező okait. Mivel az igazán erős európai orientáció azonban nagyjából egybeesik magával a Keleti Partnerség kezdetével, a tanulmány is a 2009-et követő időszaknak szentel kiemelt figyelmet. Zárásként mérlegre tesszük Moldova keleti partnerségi csúcs előtti kilátásait.

Váltakozó külpolitikai orientáció és identitáskeresés (1991–2009)

A Szovjetunió szétesése után Moldova, csakúgy mint a térség számos országa, komoly társadalmi, politikai és gazdasági problémákkal és kihívásokkal szembesült, melyek természetesen egy sajátos moldáv köntösben jelentkeztek, és a mai napig hatással vannak az ország fejlődésére. Függetlenségének 1990-es kikiáltását követően a moldáv állam- és nemzetépítés egy erőteljes, a vitatott múltból táplálkozó identitáskereséssel párosult. Ez utóbbi a 19–20. század oroszosító, majd románosító, később pedig szovjetesítő gyakorlatainak következménye, ami miatt a társadalom még ma is megosztott a tekintetben, hogy hova is tartozik: a Nyugathoz és annak intézményeihez kíván-e csatlakozni, vagy a Kelethez, ami a gyakorlatban egy Oroszország által irányított hatalmi centrumot jelent. Így tehát az identitáskeresés közvetlen hatással volt és van az ország külpolitikai orientációjának alakulására.

E kiindulópont megértéséhez érdemes nagyon röviden említést tenni a mai Moldova (mint területi egység) létrejöttének gyökereiről. Moldova mai határa az 1939-es Molotov–Ribbentrop-paktum következményeként alakult ki: a szovjet ellenőrzés alá került Besszarábiához hozzácsatolták a Moldáv Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság hat megyéjét. Az így létrejött Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaság a Prut és a Dnyeszter közötti területek mellett a Dnyeszteren túlival is bővült, mely azonban már akkor „szovjetebb”, iparosodottabb volt, mint a besszarábiai – főként moldáv – mezőgazdasági terület. Ez a megosztottság rányomta a bélyegét az ország fejlődésére, és hozzájárult a függetlenedéskor kialakult területi konfliktushoz is.³

Bár a Dnyeszteren túli terület korábban nem volt része Besszarábiának, Moldova vezetői a szovjet időkben mind onnan kerültek ki. A '80-as évek végén a szovjet befolyás – és így a korábban igen erőteljes szovjetizáció – gyengülésével párhuzamosan újra megerősödött a helyi moldáv elitek politikai és kulturális önrendelkezésre való igénye, amely ekkor még igen befogadó volt a többi kisebbség törekvéseivel szemben is. Az 1989-ben megszerveződött Moldovai Népfront (*Frontul Popular din Moldova*) hamarosan a legnagyobb ellenzéki erővé vált, viszont a Szovjetuniótól való függetlenedés pártolása mellett már egy erőteljesebb román irányultságot vett fel, és már abban az évben sikerült hivatalos nyelvként elismertetnie a latin ábécét használó moldáv nyelvet. Mindezt a pozícióit féltő, oroszajkú vezetői réteg nem nézte jó szemmel, főként amikor az 1990-es választások után a parlamentbe jutott néppárti képviselők a Romániával való egyesülést is a zászlajukra tűzték.

Moldova 1991-ben kiáltotta ki a Szovjetuniótól való függetlenségét. Hamarosan azonban a Dnyeszteren túli terület vezetői bejelentették, hogy a régió elszakad Moldovától, s a Szovjetunió része marad. Az 1992-es rövid polgárháború mérgezte el végleg a viszonyt, amelynek egy szovjet intervenció vetett véget. Ez bebetonozta Igor Szmirnov transznysztriai hatalmát a következő két évtizedre. Összetűzésre azóta nem került sor ugyan, de az orosz „békefenntartók” változatlanul jelen vannak Transznysztriában.

Bár a törésvonal etnikai színezetet kapott azáltal, hogy a moldáv ellenzék egy erőteljes román orientációjú agendát tett magáévá, a szembenállás sokkal inkább a szovjet hatalom kiszolgálói és a hatalomból kiszorult helyi népesség között húzódott, és a gazdasági, politikai pozíciók megszerzéséről, illetve megtartásáról szólt.⁴ Fontos továbbá, hogy a konfliktus következtében nem történt nagyobb népességátrendeződés: Moldova Prut és Dnyeszter közötti részén ma változatlanul élnek oroszajkúak (oroszok, ukránok), ahogy Transznysztriában is moldávok. Így elmondhatjuk, hogy valóban nem etnikai ellentétek következménye volt a terület elszakadása.

Transznysztria elszakadását követően a területi konfliktus mellett Moldovának gazdasági nehézségekkel is meg kellett küzdenie. Egyrészt a Szovjetunió összeomlásával az exportpiacai beszűkültek, másrészt a komolyabb bevételeket termelő nehézipar felett is elvesztette az irányítást, hiszen az erőmű és a gyárak is a Dnyeszter bal partján voltak. A Prut és a Dnyeszter között ekkor szinte kizárólag a mezőgazdaság és az arra épülő ipar volt megtalálható. A gazdaság a mai napig nem tudott rendbe jönni: a komoly strukturális reformok még mindig váratnak magukra, és GNI/fő értékekben mérve a '90-es évek óta Moldova stabilan a legszegényebb a kelet-európai és a dél-kaukázusi posztsovjet országok között (1. sz. függelék).

A '90-es évek során kormányonként változott Moldova külpolitikai orientációja. A 1990-es választásokat követően a kormány a Romániával való egyesülést támogatta, ám 1994 márciusában egy népszavazás elutasította ezt az uniót. Abban az évben jutott hatalomra a Demokratikus Agrár Párt, mely az Oroszországgal való kapcsolatokat újbóli

kiepítését tűzte ki célul. Moldova 1994-ben csatlakozott a Független Államok Közösségéhez. Elnöki szinten viszont az Európai Unióval való kapcsolatfelvétel is megindult: 1993-ban Mircea Snegur levélben kereste meg az Európai Bizottság elnökét, és rövidesen megkezdődtek a partnerségi és együttműködési megállapodás tárgyalásai. Az egyezményt 1998-ban írták alá.⁵ Az Unió felé való közeledés a kilencvenes évek második felében, Petru Lucinschi elnök alatt is folytatódott. 1997-ben Lucinschi hivatalos levélben kérte Moldova felvételét az EU-ba, de akkor ez a kezdeményezés még nem kapott komolyabb támogatást az Unióban. Az 1998-as választásokat követően hárompárti koalíció vette át a hatalmat, s a miniszterelnök, Ion Sturza 1999-ben külpolitikai prioritásként a kormányprogram részévé tette az Európai Unióhoz való csatlakozást. A Sturza-kabinet azonban néhány hónappal később megbukott, és az új kormányba már kommunista képviselők is bekerültek. Ennek következtében Moldova EU-integrációjának kérdése hamar háttérbe szorult,⁶ bár 2000-ben az akkor kinevezett uniós integrációügyi biztos még készített egy koncepciót arra vonatkozóan.⁷

A függetlenség kikiáltása utáni első évtized iránykeresését és változó kormányzási irányait két kommunista ciklus követte, ami jól példázza, hogy a történelmi és etnikai alapú külpolitikai identitáskeresés mellett egy pragmatikus/opportunista egyensúlyozás is jellemzi Moldovát. Ez a pragmatizmus vagy oportunizmus tette ugyanis lehetővé, hogy ugyanaz a hatalmon lévő párt néhány év leforgása alatt – a külpolitikai folyamatok és a váltakozó erőviszonyok függvényében – gyakorlatilag egymással szöges ellentétben levő politikai programokat képviseljen. Ennek tudható be, hogy a 2001-es parlamenti választásokon fölényes győzelmet arató kommunista párt még egy kimondottan oroszbarát kampányt folytatott,⁸ néhány évvel később viszont már az ország európai orientációja mellett foglalt állást.

A parlamentben abszolút többséget szerző kommunista párt 2001-ben elnökké választotta Vlagyimir Voronyin pártelnököt, így a továbbiakban nem különült el az elnöki és a kormány szinten folyó (kül)politizálás. A kommunista időszak alatt a miniszterelnöki hatalom meggyengült, és az irányítás tulajdonképpen Voronyin kezében összpontosult. A kezdeti oroszorientáció abban nyilvánult meg, hogy a kommunista párt a belorusz–orosz vámunióhoz történő csatlakozást tűzte ki célul programjában, és az alkotmányban meghatározott „védett státusz” (az etnikumok közti párbeszéd nyelve) helyett hivatalos nyelvvé kívánta emelni az orosz.⁹ Az első kérdés azonban már 2002-ben lekerült az asztalról: Voronyin tettek nélküli szavaknak minősítette a vámuniót,¹⁰ és az orosz nyelv státusza sem változott meg a későbbiekben.

Hatalomra jutásakor Voronyin a transznyisztriai konfliktusra is gyors megoldást szeretett volna találni, ugyanis az előző évtizedben gyakorlatilag semmi előrelépés nem történt. A moldovai belső megosztottság és a hatalomkoncentráció hiánya egyértelműen elősegítette Transznyisztria *de facto* állammá válását. A Voronyin kezében összpontosuló hatalom viszont felborította ezt a nyugodt trendet.¹¹ A két vezető, Voronyin és

Igor Szmirnov közötti tárgyalások eleinte sikeresnek látszottak; úgy tűnt, hogy – Ukrajna, Oroszország és az EBESZ közvetítésével – el tudják fogadni azokat a közös elveket, amelyek mentén rendezni lehet majd a konfliktust. A 2002-es kijevi memorandum szellemében a föderalizáció útján indult volna el a rendezés, de közben Voronyin és Szmirnov titokban közvetlenül is tárgyalt Moszkvával is a kérdésről, 2003-ban pedig napvilágra került az ún. Kozak-memorandum, amely a föderalizmus mellett gyakorlatilag vétőjogot adott volna Tiraszpolnak a Transznisztríát érintő minden kérdésben. A dokumentumot már csak alá kellett volna írni, amikor Voronyin – európai és amerikai nyomásra – mégis visszakozott a lépéstől. Azzal, hogy a Kozak-memorandumot nem írták alá, a tárgyalások is megszakadtak a felek között, és a moldáv–oroszl kapcsolatok szintén elhidegültek.¹²

A 2003-as év a moldáv–uniós kapcsolatokban is komoly változást hozott. Ekkor merült fel ugyanis az EU részéről, hogy kapcsolatait megerősítené a kelet-európai térség posztszovjet államaival is. Az Európai Bizottság „*Wider Europe*” koncepciója az intézmények kivételével még mindent felajánlott volna a partnereknek, ám a 2004-es szomszédságpolitika már ennél mérsékeltőbb célkitűzéseket fogalmazott meg. A kapcsolatok kiépülése gyorsan haladt. 2005-ben aláírták az első hároméves akciótervet, amely kijelölte, hogy Moldovának milyen reformokat kellene végrehajtania az EU-hoz való közeledés érdekében (bár tagsági perspektívát természetesen nem kapott). Szintén 2005-ben kezdett az Unió aktívan szerepet vállalni – egy különmegbízotton keresztül – a transznisztriai rendezési folyamatban, és ekkor állította fel a keleti határok biztonságosabbá tételével megbízott EUBAM Moldova nevű határmenedzsment misszióját.¹³

A külkereskedelmi kapcsolatok is a 2000-es évek elején indultak fejlődésnek. 2003-ra az import terén az Európai Unió már megelőzte a FÁK-térséget, az exportban pedig 2006-ban vette át a vezetést (2. sz. függelék). A kilencvenes évek stagnálása után a lakosság jövedelmi szintje is ekkor kezdett el javulni, és a 2000-es években már számottevően növekedett, bár Moldova változatlanul a régió legszegényebb állama maradt.

Úton Európa felé (2009–2013)

A 2009-es év bel- és külpolitikai szempontból is mozgalmas volt Moldova számára. Az Európai Unió elindította a Keleti Partnerség nevű programját, mely a szomszédságpolitika egy kibővített, mélyebb együttműködést ígérő változata. A kapcsolatok élénkítése érdekében az Unió egy „mély és átfogó szabadkereskedelmi térség” (*Deep and Comprehensive Free Trade Area*, DCFTA) létrehozását, mobilitási paktumok kidolgozását (hosszú távon vízumliberalizációt) ajánlott fel Moldovának (és öt másik posztszovjet államnak), amennyiben az hajlandó bizonyos kormányzati, gazdasági reformokat végrehajtani, és azzal is közelíteni az ország berendezkedését a demokratikus jogállamok és a piaci elven működő gazdaságok elvárásaihoz, sztenderdjeihez.

2009 májusában a javaslat igen hideg fogadtatásra talált Kisinyovban, ugyanis Voronyin szemében ez nem jelentett előrelépést: FÁK-II-nek minősítette az EU kezdeményezését, a hozzárendelt forrásokat pedig cukorkaosztásnak.¹⁴ A negatív reakciónak több oka is volt: egyrészt a kormány szeretett volna használható külpolitikai eredményt felmutatni a közelgő választási kampány során; másrészt, mivel ezt nem értékelte elégségesnek, a megjegyzése Moszkvának küldött burkolt üzenet is volt. Voronyinnak és a kommunista pártnak ugyanis a jelentős létszámú oroszajkú szavazóbázis mobilizálásához szüksége volt Oroszország támogatására.¹⁵

A Voronyin-kormány azonban az áprilisi parlamenti választásokat követő demonstrációk hatására megbukott, az újra kiírt választásokon (2009. július) már nem tudott abszolút többséget szerezni, és az ellenzéki pártok koalíciója – „Összefogás az Európai Integrációért” – vette át a hatalmat. A következő évek sem voltak mentesek a belpolitikai problémáktól. Mivel az új kormány nem tudott elnököt választani, 2010 novemberében új választásokat kellett tartani, amelyen a koalíciónak sikerült ugyan pozícióban maradnia, de az elnökválasztás változatlanul akadályokba ütközött. Bár a belső instabilitás erőteljesen megnehezítette és nehezíti még ma is a strukturális reformok végrehajtását, a Vlad Filat vezette hárompárti koalíció¹⁶ egy nagyon *européer*, reformer képet tudott kialakítani magáról.

Mind a 2009-es, mind a 2011-es kormányprogramban igen előkelő helyen, mindjárt elsőként szerepel az európai integráció melletti elkötelezettség, melyre az ország gazdasági és politikai modernizációja érdekében használható eszközként is tekintenek. Hosszabb távon Moldova EU-csatlakozási szándékát is megjelölik a célok között.¹⁷ Bár ebben az időszakban már a kommunista kormányzat sem volt EU-ellenes, ennyire nyílt elkötelezettséget soha nem mutatott, az EU és Oroszország között egyensúlyozó politikájának feladását ilyen kifejezetten nem vállalta. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a Keleti Partnerséggel kapcsolatos kormányzati retorika is teljesen megváltozott. A Filat-kormány meglátása szerint az EU elengedhetetlen az ország átalakításához, ezért ahelyett hogy Moldova fogalmazna meg kéréseket és elvárásokat az Unió felé, Kisinyov feladata, hogy végrehajtsa azokat a reformokat, amiket az EU elvár, és így fokozatosan közeledjen egy olyan állapothoz, amikor reális igényként merülhet fel az EU-csatlakozás.¹⁸

Az Európai Unió is pozitívan fogadta a moldáv hozzáállást, és mára a Keleti Partnerség éllovasaként tartja számon Moldovát. 2010 januárjában megkezdődtek a KP keretében a – partnerségi és együttműködési megállapodást felváltó – társulási megállapodás tárgyalásai, majd 2012 februárjában ezek a DCFTA-tárgyalásokkal egészültek ki. Iurie Leanca külügyminiszter 2013 áprilisára le szeretne zárni a folyamatot, ami jól jelzi a kormányzatnak az EU iránti elkötelezettségét. Habár ez nem sikerült, 2013 márciusáig 14 tárgyalási körön voltak túl a társulási megállapodás és 6-on az annak részét képező DCFTA kapcsán. A társulási megállapodást a várakozások szerint 2013 novemberében, Vilniusban parafálják a felek.

Bár egy nagyon összetett folyamatról van szó, Moldova eltökéltsége jelentősen meggyorsította a tárgyalásokat. Az azonban kérdéses, hogy mennyiben sikerül a kodifikációt követően, az alkalmazás és a végrehajtás során eredményeket elérnie. A 2012 végén, 2013 elején kirobbant újabb belpolitikai válság¹⁹ felszínre hozta, hogy a kifelé mutatott kép valójában szebb, mint a valóság. A válság jól jelzi, hogy a politikai befolyással való visszaélés, a korrupció még mindig jelen van a mindennapi politikában, és az igazságszolgáltatás intézményrendszere sem független még a politikai befolyástól. Hogy a „jó tanuló” képét összevessük a realitásokkal, Moldova teljesítményének közelmúltbeli alakulását néhány indikátor segítségével is megvizsgáljuk. Mivel a reformfolyamat politikai és gazdasági téren egyaránt zajlik, több indexet is áttekintünk.

A demokratizáció vizsgálatát a *Freedom House* „*Freedom in the World*” indexe segítségével végezzük, amely a politikai jogokat (*political rights*, PR) és a szabadságjogokat (*civil liberties*, CL) értékeli egy 1-től 7-ig terjedő skálán. Az 1,0–2,5 közötti érték a legjobb eredmény (szabad), a 3,0–5,0 közepes (részben szabad), az 5,5–7,0 közötti pedig a legrosszabb (nem szabad). Az index minden esetben az előző évre vonatkozó értékelést jelenti, tehát a 2009-es index a 2008-as évről mond véleményt.

2009		2010		2011		2012		2013	
4		3,5		3		3		3	
(Részben szabad)		(Részben szabad)		(Részben szabad)		(Részben szabad)		(Részben szabad)	
CL	PR	CL	PR	CL	PR	CL	PR	CL	PR
4	4	4	3	3	3	3	3	3	3

Moldova esetében a 2010-es index mutat javulást a politikai jogok területén, s azt a szabadságjogoknak a 2011-es indexben látható pozitív elmozdulása követi. E kedvező változás tehát 2009-ben és 2010-ben következett be, vagyis csak miután a kommunisták kiestek a kormányból. 2010-et követően azonban ez a tendencia nem volt olyan jelentős, hogy azt az index jelezni tudná. Így hiába került egy erősen EU-barát koalíció a hatalomba, ez nem volt elég ahhoz, hogy Moldovát a „részben szabad” kategóriából a szabad országok közé vezesse.

A *Freedom House* az index szöveges értékelésekor kiemelte, hogy a 2010-es évben a parlamenti választások előrelépést jelentettek: javult a médiakörnyezet, a választási bizottság átláthatóan és pártatlanul dolgozott. Elvértve mégis akadt példa a megfélemlítésre, és voltak hibák a szavazólistákon is. A 2011-es helyhatósági választások értékelése alapvetően szintén pozitív volt. Kiemelték továbbá a gyülekezési jog tiszteletben tartását. Negatívumként merült fel, hogy az igazságszolgáltatás reformja – amire a politikai nyomásgyakorlás elkerülése és a vesztegetések kiküszöbölése miatt is szükség

lenne – még mindig várta magára. Ez a panasz 2012-ben sem tűnt el; a jelentés kiemelte, hogy nincsenek meg a reform végrehajtásához szükséges források. Pozitív értékelést kapott viszont, hogy a Nemzeti Korrupcióellenes Központ a kormány felügyelete alól átkerült a parlamenté alá.

A korrupciót a *Transparency International* „*Corruption Perception Indexén*” tudjuk vizsgálni. Ennek hátránya, hogy nem a valós korrupciót méri, hanem annak percepcióját. Az index 1–10-es skálán értékeli, hogy az állampolgárok meglátása szerint mennyire van jelen a korrupció a hazájukban. A 10-es érték felé közeledve csökken egy ország korruptsága. A hely a világrangsorban elfoglalt helyezést jelenti. A dátum az adott évre vonatkozik.

2008		2009		2010		2011		2012 ²⁰	
Érték	Hely	Érték	Hely	Érték	Hely	Érték	Hely	Érték	Hely
2,9	109	3,3	89	2,9	105	2,9	112	3,6	94

A moldáv eredmények itt nem mutatnak jelentős változást, sőt a 2010-es évben kis visszaesés figyelhető meg. 2012-ben újra javult a korrupció társadalmi percepciója, az állampolgárok kevésbé látták korruptnak Moldovát. Hozzájárulhatott ehhez az, hogy 2012-ben került ki a kormány felügyelete alól a Nemzeti Korrupcióellenes Központ.

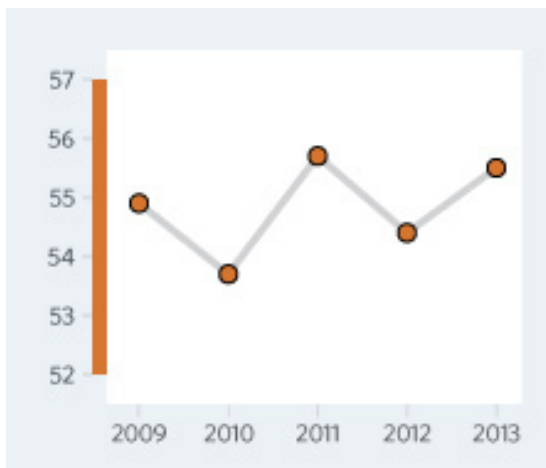
Mivel a kormány célja, hogy az uniós együttműködések keresztül a gazdasági helyzetet is javítsa, és több tőkét vonzzon az országba, érdemes megnézni, hogy ez nemzetközi összehasonlításban hogyan sikerült, és milyen területeken tudott fejlődést elérni a Filat-kormány. Ehhez a *World Bank* „*Ease of Doing Business*” indexét vesszük alapul, mely amellet, hogy egy világrangsorban helyezi el az államokat, kitér arra is, hogy milyen problémákkal szembesül a magánszektor az adott országban. Az év az index publikációját jelzi, így az adat a megelőző évre vonatkozik.

2009	2010	2011	2012	2013
103	94	90	86	83

Itt azt látjuk, hogy Moldova folyamatosan feljebb lépett a világrangsorban: négy év alatt összesen 20 helyet javított. A részletes értékelés kiemeli, hogy a legproblematicusabb az építési engedélyek megszerzése, illetve a villamoshálózathoz való csatlakozás. Rossz helyen szerepel a határokon átnyúló kereskedelem is. A vizsgált időszakban viszont rendkívüli előrelépés történt a befektetők védelmében (az ország 32 helyet javított); a tulajdon regisztrálása és a szerződések kikényszeríthetősége is sokat javult.²¹ Mindezzel együtt Moldova még mindig csak az ötödik a Keleti Partnerség országai között – a legrosszabb eredményt, meglepő módon, Ukrajna, a program régi remény-sége érte el.

A gazdaság általános állapotáról ad értékelést a *Heritage Foundation* „*Index of Economic Freedom*” nevű indexe, amely 1–100-as skálán értékeli a gazdaság nyitottságát. 50-es érték alatt a gazdaság elnyomott, 50–59,9 között nem szabad. Moldova ez utóbbi kategóriába esik, és – kisebb mozgások ellenére – a vizsgált időszakban nem sikerült kitörnie onnan.

Forrás: Heritage Foundation

A Heritage Foundation által értékelt négy terület (jogállamiság, kisállami szerepvállalás, szabályozás hatékonysága és piacok nyitottsága) közül a jelenleg zajló uniós tárgyalások elsősorban a jogállamiságot és a piacok nyitottságát érintik. Ebben a két kategóriában Moldova a 2013-as index²² szerint a következő osztályzatokat kapta:

- jogállamiság: tulajdonjogok (40), korrupciómentesség (29);
- piacok nyitottsága: kereskedelem szabadsága (80), befektetés szabadsága (35), pénzügyi szabadság (50).

Láthatjuk tehát, hogy ez az index is visszaigazolja a korrupcióról gondoltakat. Csúpan a kereskedelem nyitottsága kapott rendkívül jó értékelést, ami a szabadkereskedelmi tárgyalások fényében nagyon pozitív visszajelzésnek számít. A befektetők Moldovába csábítása szempontjából a tulajdonjogok helyzetének és a befektetés szabadságának értékelése igen aggasztó.

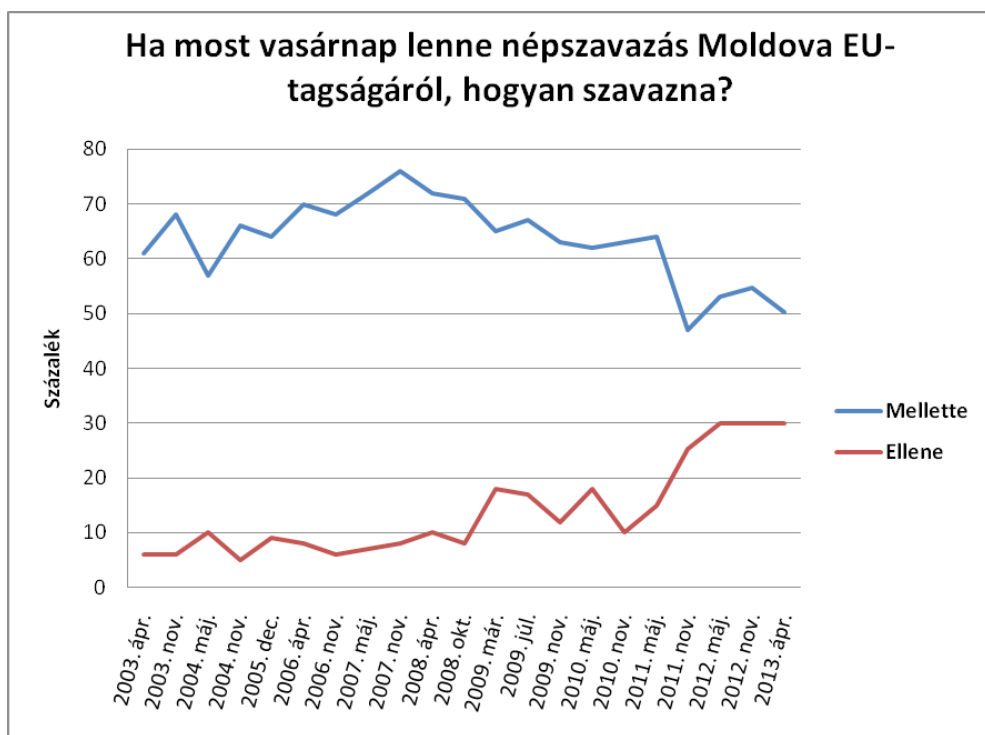
Végezetül regionális összehasonlításban, az Európai Unióhoz való közeledés szempontjából jó indikátorul szolgálhat az *Open Society Foundation* támogatásával készülő „*EaP Index*”, amely immár másodszor vizsgálja a Keleti Partnerség országaiiban lezajló reformfolyamatokat. A 2011-es és a 2012-es évet értékelő indexek azt találták, hogy a KP országai közül összesítésben egyértelműen Moldova teljesít a legjobban. Kisinyov

élen jár az Unióval való munkakapcsolat kiépítettségében, a jogszabályi környezet közelítésében és a reformfolyamat menedzsmentjében is. A 2012-es évet értékelő jelentés²³ viszont felhívta a figyelmet arra, hogy több fontos intézmény (az alkotmánybíróság, az adóhatóság, a Nemzeti Korrupcióellenes Központ, a belügyminisztérium és a főügyész hivatala) kapcsán felmerült, hogy nem független szereplőként működnek, hanem politikai megrendeléseket hajtanak végre.

A hiányosságokról az uniós szomszédságpolitikát értékelő 2013-as *Progress Report* is megemlékezik.²⁴ Sok tekintetben a jelentés a már meglévő eredmények további folytatására, a reformok melletti elkötelezettségre hívja fel a figyelmet, de néhány területen kimondottan arra szólítja fel Moldovát, hogy kezdje meg végre a reformokat. E területek – az indexek alapján nem meglepő módon –: az igazságszolgáltatás és a büntetés-végrehajtás reformja, a korrupció elleni harc növelése, valamint a közigazgatás reformja és a decentralizációs stratégia végrehajtása. Ezek ugyanazok a problematikus kérdések, amelyekre a 2013 eleji belpolitikai válság is rámutatott, és amelyek végrehajtása nélkül a reformfolyamat nem tud maradandó eredményeket elérni. Ezek természetesen (gazdasági és politikai szempontból is) igen költséges reformok, és implementációjuk Moldova elkötelezettségének valódi tesztjét jelentik majd.

Összességében tehát azt látjuk, hogy Moldova nem teljesít annyira jól, mint azt a róla kialakult kép sugallná. Az azonban kétségtelen, hogy az Európai Unió irányába a politikai elit szintjén ilyen erős explicit elköteleződésre még nem volt példa. Felmerül a kérdés, hogy ez valóban a választói akaratot tükrözi-e, összhangban van-e a politikai elit és a társadalom külpolitikai orientációja. A legpontosabb mutatóként a kisinyovi *Institute of Public Policy* közvélemény-kutatásai szolgálhatnak, melyek előnye, hogy hosszú évek óta ugyanazzal a metodológiával dolgoznak, így adataik idősorosan összevethetőek. A számunkra releváns kérdés így hangzik: Ha most vasárnap lenne népszavazás az Európai Unióhoz való csatlakozásról, mellette vagy ellene szavazna? Erre a válaszadók százalékos arányában a következő eredményeket kaptuk az elmúlt tíz év során (a konkrét adatokat a 3. sz. függelék tartalmazza):²⁵

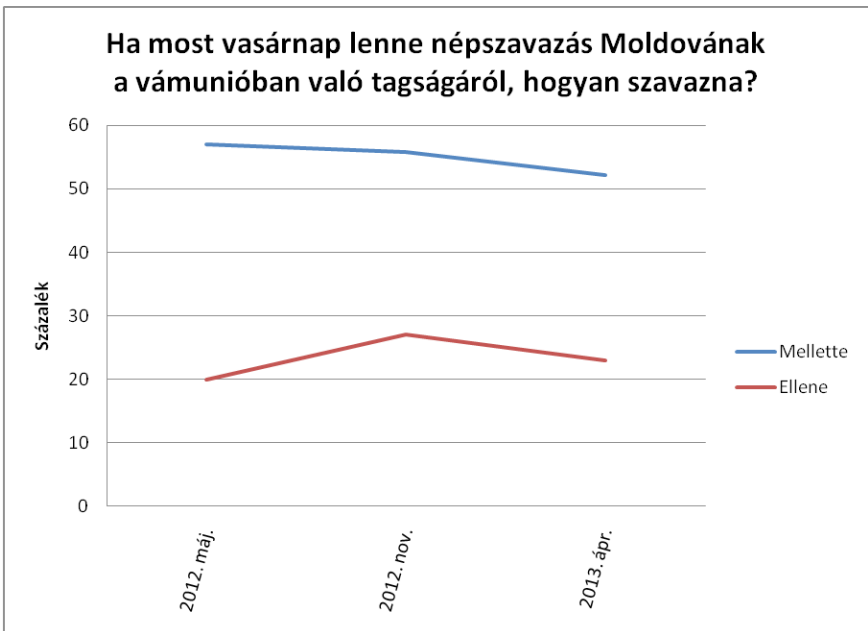
A következő oldalon látható grafikon tanúsága szerint az EU-csatlakozást támogatók egyértelműen többségben vannak azokhoz képest, akik kimondottan elleneznék Moldova uniós tagságát. A társadalom többségi támogatása tehát egyelőre megvan, de ha ez a tendencia folytatódik, akkor már nem sokáig. A 2009–2013-as időszakot vizsgálva ugyanis azt látjuk, hogy az AEI-koalíció kormányzása alatt nemhogy nőtt volna, hanem kifejezetten csökkent a tagságot pártoló aránya, míg 2011-ben a csatlakozást ellenzők köre is számottevően nőtt. A magyarázat az is lehet, hogy a kormány munkájával elégedetlen, a sorozatos belpolitikai válságokból kiábrándult választópolgár az Európai Unióra is kivetíti ezt az elégedetlenségét, ugyanis a koalíció nevében egyértelmű az EU-ra való utalás. Ez azt is jelenti, hogy a kormány az integrációs céljait nem megfelelően kommunikálja a társadalom felé.

Az európai külpolitikai irányt veszélyeztetni továbbá, hogy Oroszország változatlanul számottevő támogatottságot élvez a társadalomban, köszönhetően többek között Moldova jelentős számú oroszjű lakosságának, és olyan praktikus szempontoknak is, mint hogy vízumkötelezettség híján a moldovaiak viszonylag könnyen tudnak Oroszországba utazni és ott munkát vállalni.²⁶ Eddig csak három alkalommal mérték közvélemény-kutatásokkal a vámunió támogatottságát, ám az mindig kimondottan magas volt.

A következő oldal ábráján látható értékek (pontos számok a 3. sz. függelékben) azt mutatják, hogy a társadalom valóban nem kapott megfelelő tájékoztatást a kérdésben, és nincs tisztában azzal, hogy az esetleges EU-tagság (már maga a társulási megállapodás is) és a vámunió kizárja egymást. Így lehetséges az, hogy 2013 áprilisában az EU-tagságot a megkérdezettek 50,2%-a, a vámunióhoz való csatlakozást pedig 52,1%-a támogatta. Amikor választani kellett a két alternatíva között, az EU-tagság nagy biztonsággal vezetett a közelmúltban. A 2013 áprilisában megkérdezettek 52,3%-a választaná az EU-t, és csak 17,4%-a a vámuniót. A maradékot a bizonytalanok és a választani nem akarók teszik ki.

Az EU-t választók arányának 2012. novemberi, közel 20 százalékpontos visszaesését legalább olyan nehéz megmagyarázni, mint a 2013. áprilisi, 35 százalékpontos emelkedését. A legvalószínűbb, hogy mérési vagy adatfeldolgozási hibáról van szó, ugyanis nem történt olyan esemény, ami egy ekkora kilengést indokolna.

Amellett, hogy komoly társadalmi támogatottsága van az orosz orientációnak, maga Oroszország is igyekszik meggátolni Moldova uniós közeledését és magához kötni az országot. Oroszország katonákkal (meglátása szerint: békefenntartókkal) van jelen a transznysztriai szakadár államban, és a rendezési folyamatban a kezdetektől mediátor funkciót tölt be. Ugyanakkor ez nem egy független közvetítői szerep: Moszkva nem pártatlan a rendezésben, és szerepe van abban, hogy a tiraszpoli vezetés egy kvázi államot tudott kiépíteni a Dnyeszter mentén. Ez egyrészt a politikai, másrészt közvetett és közvetlen anyagi támogatásban nyilvánul meg. Közvetett támogatás, hogy Moszkva nem hajtja be Tiraszpolon az Oroszországból importált gáz értékét – így a becslések szerint Transznysztria mára már 3,7 milliárd dollárra rúgó tartozás alól mentesül. A költségvetésnek nyújtott közvetlen orosz támogatások egy részét például nyugdíjkiegészítésre tudja felhasználni Tiraszpol.²⁷ Mindez komoly támogatottságot szerez Oroszországnak, nemcsak a politikai vezetés, de a társadalom körében is, ugyanakkor a tiraszpoli vezetés mozgásterét is jelentős kontroll alatt tarthatja.

Transznysztriai jelenlétén keresztül Oroszország közvetetten Moldova külpolitikai választásaira is képes nyomást gyakorolni, azáltal például, hogy akadályozza a konfliktus rendezését. A reintegrációt is zászlajára tűző moldovai kormánynak ugyanis azt az üzenetet küldi, összhangban Tiraszpollal, hogy az ország újraegyesítésének ára: Moldovának az eurázsiai (orosz) irány melletti elköteleződése.²⁸ Oroszország ugyanis egy alternatívát is felkínál az EU-val szemben: az Eurázsiai Uniót. Ezt Vlagyimir Putyin 2015-ig létre akarja hozni, de a részletei a mai napig nem világosak. Egyelőre mindössze annyi körvonalazódott, hogy egy Moszkva által irányított vámunió képezne a gazdasági alapokat, míg a legnagyobb vonzerőt az olcsó(bb) gáz jelenti.

Tovább erősödött és még nyilvánvalóbbá vált az orosz nyomásgyakorlás, amikor 2012 tavaszán Moszkva Transznysztriáért (nem a rendezésért!) felelős megbízottnak nevezte ki a korábbi NATO-nagykövetét, Dmitrij Rogozint, akit egyúttal a moldáv-orosz kormányközi gazdasági bizottság elnöki tisztségével is megbízott. A gazdasági kapcsolatok alakítása és a konfliktus kezelése így egy személy kezében összpontosul, ami egyúttal komoly zsarolási potenciált is rejt magában. Moldova ugyanis még mindig igen erős gazdasági szálakkal kötődik Oroszországhoz, egyrészt a külkereskedelem (a moldáv bor és élelmiszeripari cikkek piaca Oroszország), illetve az ott munkát vállaló moldávok révén, másrészt pedig mivel energiaszükségleteit majdnem teljes egészében orosz forrásokból fedezi.

Moldova teljesítményének javulását és uniós elismertségének növekedését látva, Moszkva egyre világosabbá tette, hogy az országot változatlanul „közel-külföldje” részének, befolyási övezetének tekinti. A vilniusi csúchoz közeledve, az utóbbi néhány hónapban, ezek a jelzések igencsak megsokasodtak. Szeptember elején Rogozin több olyan megjegyzést is tett, melyek lényegében gazdasági szankciókkal fenyegették Moldovát, ha tovább halad az EU-val való együttműködés útján. Ilyen üzenet volt az is, hogy amennyiben Moldova aláírja a társulási megállapodást, Oroszországnak felül

kell vizsgálnia a vele való kapcsolatait. Komoly hibának minősítette egy ilyen lépés megtételét annak fényében, hogy több százezer moldovai dolgozik jelenleg is Oroszországban. Ez a megjegyzés a munkavállalás feltételeinek korlátozását vetíthette előre. Az orosz–ukrán gázvitát idézi a harmadik fenyegetés, miszerint Oroszország reméli, hogy a hideg időszak beálltával Moldova nem fog megfagyni.²⁹

Hogy nyomatékot adjon a fenyegetéseknek, Rogozin beszéde után – az egészségügyi előírások megsértésére hivatkozva – Moszkva felfüggesztette a moldáv borok importját, ami igen érzékenyen érinti az országot, mivel az egyik legfontosabb exportcikkéből befolyó bevételek jelentős részétől esik így el a moldáv gazdaság.³⁰ Az európai és az amerikai reakciók egyértelműen elítélték az orosz lépést és nyomásgyakorlást, valamint támogatásukról biztosították Moldovát, hogy az maga választhassa meg az útját.³¹ Az EU Vilniusban parafálni készül a társulási megállapodást, és egyelőre úgy tűnik, hogy az immár Iurie Leanca vezette moldáv kormány is kitart eddigi álláspontja, az európai közeledés mellett.

Mit hoz a jövő?

Kilátások Moldova számára a vilniusi csúcs előtt és után

A vilniusi csúcs tehát mindenképpen döntő lesz Moldova számára. A társulási megállapodás parafálása még nem az a pont ugyan, ahonnan nincs visszaút, de mindenképp komoly előrelépést jelent, és fontos visszaigazolása Moldova elkötelezettségének, erőfeszítéseinek. Ahhoz azonban, hogy az ország továbbléphessen a megállapodás ratifikálása felé – ami gazdasági szempontból már sokkal inkább tekinthető vízválasztónak –, nemcsak a moldáv kormányzat elkötelezettségére lesz szükség, hanem az uniós partnerek segítségére is, hiszen az orosz nyomás szemmel láthatóan komoly kihívások elé állítja és fogja állítani Moldovát.

A 2013-as belpolitikai válság felhívta a figyelmet arra, hogy hiába Moldova a Keleti Partnerség legjobb diákja, a valóság nem olyan szép, mint a róla alkotott kép. Az Unió is kénytelen volt rádöbbenni, hogy az európaizációs folyamatnak komoly hiányosságai vannak, és bizonyos intézményi reformok végrehajtása hosszabb időbe telik. Ez egyúttal komoly eltökéltséget kíván majd a moldáv politikai élet szereplőitől; az intézmények valódi függetlenségének kialakítása és megőrzése, a korrupció megszüntetése ugyanis a komoly pénzügyi ráfordítások mellett a politikai költségektől sem lesz mentes. A reformokat elősegítendő, az EU-nak mindenképp monitoroznia kell a reformfolyamatot, és a legérzékenyebb területeken közvetlen szakmai segítséget is kell nyújtania.

Míg a kormányzó politikai elit komoly elkötelezettséget mutat az EU iránt, az elmúlt néhány év társadalmi szinten az esetleges EU-csatlakozás támogatottságának csökkenését hozta. Amennyiben a moldáv kormány folytatni akarja az európai integrációhoz való közeledést, mindenképp arra kell törekednie, hogy megfordítsa ezt a trendet. Olyan információs kampányt kell kialakítania, akár az EU segítségével is,

amely közérthetően elmagyarázza, hogy miért van szükség a hosszú és költséges reformokra, milyen közép- és hosszú távú előnyöket hoz Moldova számára az EU-val való társulás és a későbbiekben esetlegesen a csatlakozás.

Márpedig előnyök kétségkívül származnak a folyamatból, még ha kezdetben ez komoly költségekkel is jár. Hogy néhányat említsünk: az európai sztenderdek átvétele költséges a gazdasági szereplők számára, azonban hozzájárul a gazdaság egészének modernizációjához, a hozzáadott érték növeléséhez és a nyugati piachoz jutáshoz. Mindehhez az EU támogatásokat is biztosít, többek között az Európai Beruházási Bankon keresztül. A létrejövő kereskedelmi megállapodás nem gátolja meg Moldovát abban, hogy további szabadkereskedelmi egyezményeket kössön az Unió kívül más partnerekkel is, így külkereskedelme fölött változatlanul megőrzi az irányítást.

Ez utóbbi szempont nem feltétlen mondható el az Oroszország által kínált vámunióról és Eurázsiai Unióról. Jelenleg még nem egészen világos, hogy az Eurázsiai Unió pontosan milyen elvek mentén, milyen szervezetekkel, hogyan működne. A vámunióhoz való csatlakozással viszont Moldova tulajdonképpen átengedné a kereskedelem-politikája feletti irányítást Moszkvának, ugyanis mint a vámunió tagja, önállóan nem tárgyalhatna már gazdasági blokkokkal a velük kialakítandó partnerségről. Továbbá azt is jelentené, hogy Moldova elveszti az EU-val fennálló kiemelt, gyakorlatilag vámmentes kereskedelmet lehetővé tevő státuszát, és az újonnan életbe lépő vámtarifák számottevően megrágítanák az európai partnerekkel való kereskedést, jelentős károkat okozva a moldáv gazdaságnak. Ennek fényében a vámunió melletti legfontosabb visszatérő érv az olcsó gáz, amire garancia viszont nincs.

Jelenleg az a tájékoztatás, ami elmagyarázná, hogy mit takar pontosan a társulási megállapodás, és mivel járna a vámunióhoz való csatlakozás, hiányzik. A kormány eddig nem fektetett komoly hangsúlyt arra, hogy a társadalomban is meggyökeresítse az európai orientáció iránti elköteleződést. Amennyiben ez így is marad, semmilyen garancia nem lesz arra, hogy egy esetleges kormányváltás után Moldova az európai úton marad, hiszen jelentős társadalmi támogatottsága van az orosz orientációnak is.

A közeljövőben ugyanakkor nem várható az orosz nyomás enyhülése sem, és Örményország szeptemberi irányváltása és Oroszország felé fordulása jól mutatja, hogy néhány hónappal Vilnius előtt még semmi sincs kőbe vésve. Ezért amennyiben az EU maga iránt akarja elkötelezni Moldovát, jobban kell segítenie, és fel kell gyorsítania a kapcsolatok mélyítését. Mindenképpen törekednie kell arra, hogy ellensúlyozza egyrészt az orosz nyomást, másrészt a társulási megállapodás végrehajtásának kezdeti költségeit. Ehhez járulhatnak hozzá a gazdaságfejlesztési támogatások, a vízumliberalizáció felgyorsítása, az energetikai együttműködés erősítése és a forrásdiverzifikáció minél hatékonyabb előmozdítása. Ami pedig mindenképp kerülendő, az a társulási megállapodás ratifikációjának elnyújtása. E tekintetben tehát elmondható, hogy bár Moldova – hibái ellenére – a Keleti Partnerség éllovasa lett, mostantól az EU-n is múlik, hogy folytatni tudja-e a vágatát.

1. sz. függelék

GNI/fő (Atlas módszer)

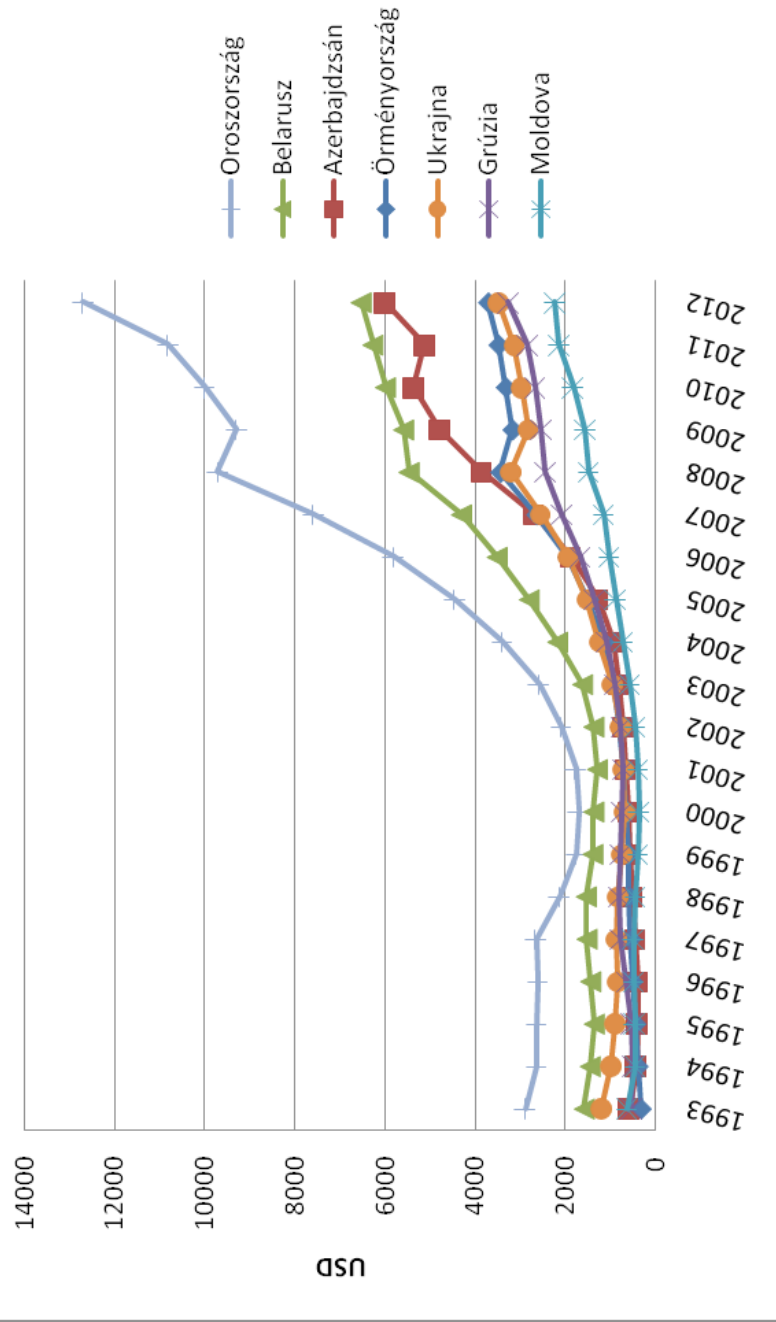
USD

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
AR	330	400	450	520	560	590	610	660	710	800	950	1160	1500	1960	2650	3450	3180	3330	3490	3720
AZ	590	440	400	400	450	510	570	610	660	720	820	950	1270	1890	2710	3870	4800	5380	5140	6030
BY	1590	1460	1370	1450	1530	1550	1400	1380	1300	1380	1630	2180	2810	3520	4310	5470	5590	5990	6270	6530
GE	540	510	540	650	790	820	780	750	720	770	910	1100	1360	1680	2090	2460	2540	2680	2850	3280
MD	640	460	470	480	500	460	400	370	400	460	570	730	890	1030	1160	1500	1570	1840	2150	2250
UA	1230	1010	920	860	890	850	760	700	730	790	980	1270	1540	1950	2570	3220	2840	2990	3150	3500
RU	2900	2650	2650	2610	2660	2140	1760	1710	1780	2100	2590	3410	4460	5820	7590	9710	9290	10000	10810	12700

Forrás: Világbank

GNI/fő alakulása a Keleti Partnerség országaiban és Oroszországban (1993–2012)

2. sz. függelék

A Moldáv Köztársaság külkereskedelme (export)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Teljes export	789933,6	985173,6	1090918,5	1050361,7	1340050,4	1591113,1	1282980,7	1541486,6	2216815,0	2161880,0
ebből:										
FÁK-országokba	423564,7	502422,3	551227,0	423646,8	548888,6	622993,7	490415,2	624003,2	919265,0	928119,5
%	53,6	51,0	50,5	40,3	41,0	39,2	38,2	40,5	41,5	42,9
Oroszország	308413,4	353344,2	347361,0	181931,8	232706,7	313691,7	286491,6	403978,4	625509,4	655132,0
%	39,0	35,9	31,8	17,3	17,4	19,7	22,3	26,2	28,2	30,3
EU-országokba	307450,6	400687,0	443184,4	536909,6	678929,7	820072,1	667338,5	728938,9	1083006,1	1013418,4
%	38,9	40,7	40,6	51,1	50,7	51,5	52,0	47,3	48,9	46,9
Egyéb	58918,3	82064,3	96507,1	89805,3	112232,1	148047,3	125227,0	188544,5	214543,9	220342,1
%	7,5	8,3	8,8	8,5	8,4	9,3	9,8	12,2	9,7	10,2

ezer USD

A Moldáv Köztársaság külkereskedelme (import)

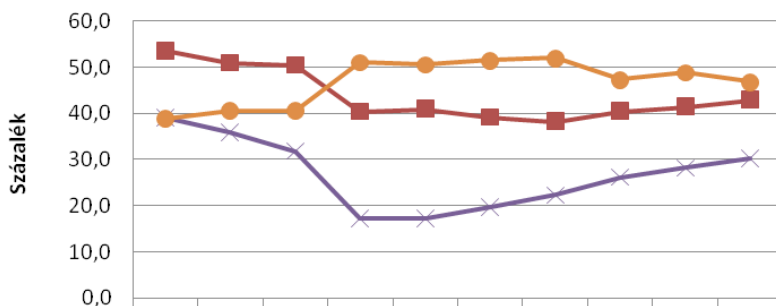
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Teljes import	1402347,1	1768533,9	2292291,6	2693183,7	3689524,4	4898762,0	3278269,8	3855288,6	5191270,6	5212928,3
ebből:										
FÁK-országokból	593352,3	764765,1	905207,8	1020780,7	1333698,1	1737261,3	1141782,6	1256851,6	1713415,9	1623721,2
%	42,3	43,2	39,5	37,9	36,1	35,5	34,8	32,6	33,0	31,1
Oroszország	182920,5	212269,2	267834,9	417019,7	498632,3	666137,4	374512,8	586477,3	822961,0	816882,1
%	13,0	12,0	11,7	15,5	13,5	13,6	11,4	15,2	15,9	15,7
EU-országokból	633431,5	774847,1	1038777,0	1218506,8	1680982,7	2105264,0	1421185,9	1704239,6	2256291,5	2318613,6
%	45,2	43,8	45,3	45,2	45,6	43,0	43,4	44,2	43,5	44,5
Egyéb	175563,3	228921,7	348306,8	453896,2	674843,6	1056236,7	715301,3	894197,4	1221563,2	1270593,5
%	12,5	12,9	15,2	16,9	18,3	21,6	21,8	23,2	23,5	24,4

ezer USD

Az adatok a Dnyeszter-mellék és Bender nélküli értendőek.

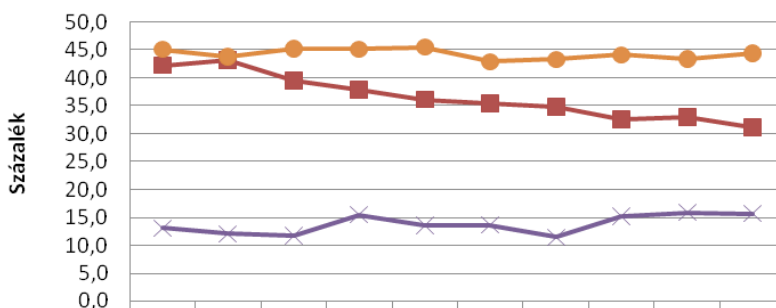
Forrás: A Moldáv Köztársaság Statisztikai Hivatala: www.statistica.md.

A FÁK- és EU-országokba irányuló export alakulása a teljes moldáv export százalékában (2003–2012)

FÁK-országok összesen	53,6	51,0	50,5	40,3	41,0	39,2	38,2	40,5	41,5	42,9
Oroszország	39,0	35,9	31,8	17,3	17,4	19,7	22,3	26,2	28,2	30,3
Európai Unió	38,9	40,7	40,6	51,1	50,7	51,5	52,0	47,3	48,9	46,9

A FÁK- és EU-országokból érkező import alakulása a teljes moldáv import százalékában (2003–2012)

FÁK-országok összesen	42,3	43,2	39,5	37,9	36,1	35,5	34,8	32,6	33,0	31,1
Oroszország	13,0	12,0	11,7	15,5	13,5	13,6	11,4	15,2	15,9	15,7
Európai Unió	45,2	43,8	45,3	45,2	45,6	43,0	43,4	44,2	43,5	44,5

3. sz. függelék

Ha most vasárnap lenne népszavazás Moldova EU-csatlakozásáról, mellette vagy ellene szavazna?

	2003. ápr.	2003. nov.	2004. máj.	2004. nov.	2005. dec.	2006. ápr.	2006. nov.	2007. máj.	2007. nov.	2008. ápr.	2008. okt.
Mellette	61	68	57	66	64	70	68	72	76	72	71
Ellene	6	6	10	5	9	8	6	7	8	10	8

	2009. már.	2009. júl.	2009. nov.	2010. máj.	2010. nov.	2011. máj.	2011. nov.	2012. máj.	2012. nov.	2013. ápr.
Mellette	65	67	63	62	63	64	47,0	53	54,7	50,2
Ellene	18	17	12	18	10	15	25,4	30	30,0	29,9

Ha most vasárnap lenne népszavazás Moldova vámunióbeli tagságáról, hogyan szavazna?

	2012. május	2012. november	2013. április
Mellette	57	55,8	52,1
Ellene	20	27,1	23,0

Ha választania kellene Moldova európai uniós vagy vámuniós tagsága között, melyiket választaná?

	2011. november	2012. május	2012. november	2013. április
EU	33,8	35	16,1	52,3
Vámunió	45,6	38	22,5	17,4

Forrás: az Institute of Public Policy (www.ipp.md) közvélemény-kutatásai (2003–2013).

Jegyzetek

- 1 Az ország hivatalos neve Moldáv Köztársaság, de a Moldova megnevezés is használatos az irodalomban. A szövegben egyenrangúként szerepel a két elnevezés.
- 2 A Dnyeszter bal partján elterülő szakadár terület önmagát Dnyeszter-melléki Moldáv Köztársaságnak nevezi. A Moldáv Köztársaság nem fogadja el ezt a nevet, a területet rendszerint Dnyeszter-melléki régióként, transznysztriai régióként említi. A tanulmányban a szerző az egyszerűség kedvéért Dnyeszter-mellékként, illetve Transznysztriai-ként hivatkozik a szakadár államra, és ezalatt, ha máshogy nem jelzi, a szakadár államot mint külön aktort érti. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a Dnyeszter-melléki Moldáv Köztársaságot önálló, szuverén államnak tekintené.
- 3 A Prut és a Dnyeszter folyók közötti terület, Besszarábia, 1812-ben került orosz fennhatóság alá, miután kikerült az Oszmán Birodalom irányítása alól. Ezt követően a terület, melyet ekkor még túlnyomórészt (86%) moldávok laktak, erőteljes oroszosításon ment keresztül: a román nyelvet felváltotta az orosz a hivatalos használatban, és megindult az oroszok betelepülése. A 20. század elejére a moldávok aránya 40%-ra csökkent, a városokban pedig mindössze 14%-ot tett ki. Lásd erről: Steven D. Roper: „Post-Soviet Moldova’s Identity and Foreign Policy”. In: *Europe’s Last Frontier? Belarus, Moldova and Ukraine between Russia and the European Union* (szerk. Olivier Schmitke és Serhy Yekelchuk). New York: Palgrave Macmillan, 2008. 80–81. o. Az első világháború alatt megerősödött a pánromán nacionalizmus, és a helyi moldáv elit is a nagyobb önrendelkezésért szállt síkra. Az 1917-ben megalakult, rövid életű Besszarábia Moldáv Demokratikus Köztársaság 1918-ban egyesült Romániával, amit a térség erős románosítása követett. 1924-ben az akkor már szovjet vezetés az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság részeként a Dnyeszter bal partján megalakította a Moldáv Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaságot, és egy önálló, a romántól különböző moldáv etnikum létrehozásán munkálkodott. Moldova történetéről lásd: Charles King: *The Moldovans*. Stanford, CA: Hoover Institution Press, 2000.
- 4 King: *i. m.* 185. o.; Dov Lynch: *Engaging Eurasia’s Separatist States*. Washington D.C.: United States Institute of Peace, 2004. 33. o.
- 5 Jacek Wróbel: „The European Union and Moldova”. *CES Studies*, No. 13. (2004). 62. o.
- 6 Uo. 63–64. o.
- 7 Roper: *i. m.* 92. o.
- 8 A 2001-es parlamenti választásokon Moldova Kommunista Pártja a szavazatok 50,08 százalékát kapta meg, amivel 71 mandátumot szerzett a 101 fős törvényhozásban.
- 9 A moldáv alkotmány 13. cikke mondja ki az orosz nyelvnek a Moldáv Köztársaság területén való védettségét. Az alkotmány angol fordítása elérhető az alábbi linken: „Constitution of the Republic of Moldova”. *International Labour Organization*, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---ilo_aids/documents/legaldocument/wcms_127942.pdf.
- 10 Taras Kuzio: „Virtual Foreign Policy in Belarus and Russia”. *The Jamestown Foundation PRISM*, Vol. 7. No. 11. (2001). Part 3.
- 11 Andrey Safonov: „Transnistria: A Policy of Separation from Moldova”. In: *Moldova. Arena of International Influences* (szerk. Marcin Kosienkowski és William Schreiber). Plymouth: Lexington Books, 2012. 267–271. o.
- 12 A transznysztriai rendezési folyamatról bővebben lásd: Végh Zsuzsanna: „Winds of Change in the Transnistrian Settlement Process”. *MKI Tanulmányok*, No. 1. (2012); Végh Zsuzsanna: *Moving Beyond Intractability: Conflict Resolution in the Case of Transnistria*. Budapest: CEU, 2012. MA dissertation. Elektronikus változat: www.etd.ceu.hu/2012/vegh_zsuzsanna.pdf.
- 13 Érdekes, hogy mind a különmegbízotti pozícióknak, mind az EUBAM-misszióknak volt magyar vonatkozása. Nem szekundált diplomatákról volt szó ugyan, de említést érdemel, hogy 2007–2011 között Mizsei Kálmán töltötte be a transznysztriai konfliktusért felelős különleges megbízotti feladatkört, és 2005–2009 között Bánfi Ferenc látta el az EUBAM vezetői feladatait.

- 14 Łukasz Adamski: „Moldova”. In: *Eastern Partnership: The Opening Report* (szerk. Beata Wojna és Mateusz Gniazdowski). Varsó: The Polish Institute of International Affairs, 2009. 66–67. o.
- 15 Stanislav Secieru: „Experience with Eastern Partnership: The Case of Moldova”. In: *The European Union's Eastern Partnership: Experiences, Efforts and Expectations* (szerk. Tamás Szigetvári). Budapest: Institute for World Economics of the Hungarian Academy of Sciences, 2011. 56–57. o.
- 16 A koalíció három pártja: a Vlad Filat vezette Liberális Demokrata Párt (ez a legnagyobb), a Marian Lupu által vezetett Demokrata Párt és Mihai Ghimpu Liberális Pártja. Annak ellenére, hogy a hárompárti összefogással sikerült többséget szerezniük a parlamentben, Moldovában változatlanul a kommunista pártnak van a legnagyobb bázisa. A belpolitikai válság első évét jól összefoglalja: Kovács Krisztián – Szekrényes Éva: „Moldova és az európai integráció: aktualitások és nyugat-balkáni párhuzamok”. *Európai Tükör*, Vol. 16. No. 6. (2011). 108–117. o.
- 17 „»European Integration: Freedom, Democracy, Welfare« Program of the Activity of the Government for 2009–2013”. *Government of the Republic of Moldova*, <http://www.gov.md/doc.php?l=en&idc=445&id=2692>. Letöltés ideje: 2013. október 26.; „Activity Program. Government of the Republic of Moldova. European Integration: Freedom, Democracy, Welfare” 2011–2014”. *Government of the Republic of Moldova*, <http://www.gov.md/doc.php?l=en&idc=445&id=3729>. Letöltés ideje: 2013. október 26.
- 18 Secieru: i. m. 57–58. o.
- 19 2012. december 23-án üzletemberek és magas rangú állami tisztviselők mellett Valeriu Zubco, a Demokrata Párt által kinevezett főügyész is részt vett azon az illegális vadászaton, amelyen egy ember megsebesült és pár nappal később meghalt. 2013. január 6-án az ügy nyilvánosságra került, és a főügyészt nevezték meg a baleset okozójaként. Ennek következtében a liberáldemokrata párti miniszterelnök lemondásra szólította fel a főügyészt. Válaszul a Demokrata Párt által ellenőrzött Korrupcióellenes Központ több esetben is vádat emelt vagy nyomozást indított a Liberális Demokrata Párt politikusai ellen. A koalíciós partnerek között kirobbant csatározások igen rosszkor jöttek és a kormány felbomlásához vezettek. A válság május 30-án ért véget, amikor Iurie Leanca miniszterelnöksége alatt létrejött a liberális demokraták, a demokraták és néhány liberális képviselő koalíciója.
- 20 A 2012-es index 1–10-es skála helyett 1–100-as skálán publikálta az adatokat. Az egyszerűbb érthetőség kedvéért a táblázatban szereplő, eredeti 36-os érték helyett 3,5-et használok.
- 21 „Ease of Doing Business in Moldova”. *Doing Business*, <http://www.doingbusiness.org/data/exploraecomies/moldova/>, 2013. október 20.
- 22 „2013 Index of Economic Freedom: Moldova”. *The Heritage Foundation*, <http://www.heritage.org/index/country/moldova>, 2013. október 20.
- 23 „Country Analysis. Moldova 2013”. *Eastern Partnership Index*, <http://www.eap-index.eu/moldova2013>, 2013. október 20.
- 24 „SWD(2013) 80 final. Joint Staff Working Document. Implementation of the European Neighbourhood Policy in Republic of Moldova. Progress in 2012 and Recommendations for Action”. *European Commission*, http://ec.europa.eu/world/enp/docs/2013_enp_pack/2013_progress_report_moldova_en.pdf, 2013. március 20.
- 25 A közvélemény-kutatások adatai elérhetőek az Institute of Public Policy weboldalán: www.ipp.md.
- 26 Moldovában rendkívül jelentős a külföldön legálisan vagy illegálisan munkát vállalók száma, akik keresetüket rendszerint hazaküldik az otthon maradt családtagoknak, gyerekeiknek. Olyan európai országok mellett, mint Olaszország vagy Portugália, Oroszország is előkelő helyet foglal el a célpontok között.
- 27 *Moldova Reality Check (Policy Review)*. Bratislava: Central European Policy Institute, 2013. 4–5. o.
- 28 Uo. 6. o.
- 29 Vladimir Socor: „Rogozin Threatens Moldova with Sanctions over Association Agreement with the European Union”. *The Jamestown Foundation Eurasia Daily Monitor*, Vol. 10. No. 155. (2013).
- 30 Uo.

- 31 „Nordic and Baltic States React to Russian Blackmailing of Moldova”. *Moldova.org*, <http://politicom.moldova.org/news/nordic-and-baltic-states-react-to-russian-blackmailing-of-moldova-238659-eng.html>, 2013. szeptember 4.; „EU Rapporteur: Russia Has Become an Unreliable Partner for Moldova”. *Moldova.org*, <http://politicom.moldova.org/news/eu-rapporteur-russia-has-become-an-unreliable-partner-for-moldova-238763-eng.html>, 2013. szeptember 9.; „EU Commissioner: Russia Breaches Helsinki Principles by Exerting Pressure on EaP Countries”. *Moldova.org*, <http://politicom.moldova.org/news/eu-commissioner-russia-breaches-helsinki-principles-by-exerting-pressure-on-eap-countries-238828-eng.html>, 2013. szeptember 12.; „U.S. on Russia–Moldova Wine Ban: All States Have the Right to Choose Their Own Path of Economic Integration”. *Moldova.org*, <http://politicom.moldova.org/news/us-on-russiamoldova-wine-ban-all-states-have-the-right-to-choose-their-own-path-of-economic-integration-238841-eng.html>, 2013. szeptember 12.

Résumé

On the Road towards the European Union – Moldova, the “Best Pupil” of the Eastern Partnership

Ahead of the European Union’s approaching Eastern Partnership (EaP) summit in Vilnius in November 2013, this paper provides an overview about the current situation of Moldova and the recent developments in the country’s foreign policy. In recent years, Moldova has become the top reformer, the “best pupil” of the EU’s Eastern Partnership policy, which aims at bringing the Eastern partners closer to the Union by engaging them in reform processes hopefully leading to sustainable democratisation and transit to market economy, and offering association.

However, indices and the recent internal political turmoil highlighted that the most needed administrative, judiciary and law enforcement reforms still have not been implemented, corruption is still running high, and the overall picture painted about Moldova in the European Union is nicer than the reality on the ground. Nonetheless, the government maintained its determination to go ahead with the association agenda and it finished negotiations on its Association Agreement, which is now ready to be initialled in Vilnius. Seeing this progress, Russia is putting increasing political and economic pressure on Moldova to hamper its rapprochement to the EU and to keep it in its zone of influence.

The paper concludes that while the Moldovan elite definitely needs to continue reforms in the areas in question to continue on the European path, against Russia’s pressure more commitment is needed also from the EU to keep Moldova on track.